

MINTAQALARDA OZIQ-OVQAT SANOATI INNOVATSION RIVOJLANISHINING INVESTITSION DETERMINANTLARI

Abdunabiyev Sirojiddin G'anijon o'g'li

Namangan davlat texnika universiteti Registrator ofisi xodimi

sirojiddinabdunabiyev993@gmail.com, +998936711812

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20120106>

Annotatsiya. Ushbu maqolada mintaqalarda oziq-ovqat sanoatining innovatsion rivojlanishiga ta'sir etuvchi investitsion determinantlar ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda investitsiyalar hajmi, asosiy kapitalga yo'naltirilgan mablag'lar, texnologik modernizatsiya, moliyaviy qo'llab-quvvatlash va hududiy investitsion muhitning innovatsion faoliyatga ta'siri yoritiladi. Natijalar investitsion resurslar oziq-ovqat sanoatida yangi mahsulot ishlab chiqarish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va raqobatbardoshlikni kuchaytirishda muhim omil ekanini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: oziq-ovqat sanoati, innovatsion rivojlanish, investitsion determinantlar, mintaqaviy iqtisodiyot, texnologik modernizatsiya, investitsion muhit, sanoat korxonalari, raqobatbardoshlik.

Аннотация. В данной статье научно анализируются инвестиционные детерминанты инновационного развития пищевой промышленности в регионах. В исследовании рассматривается влияние объема инвестиций, вложений в основной капитал, технологической модернизации, финансовой поддержки и регионального инвестиционного климата на инновационную активность. Результаты показывают, что инвестиционные ресурсы являются важным фактором производства новой продукции, повышения эффективности производства и усиления конкурентоспособности в пищевой промышленности.

Ключевые слова: пищевая промышленность, инновационное развитие, инвестиционные детерминанты, региональная экономика, технологическая модернизация, инвестиционный климат, промышленные предприятия, конкурентоспособность.

Abstract. The article scientifically analyzes the investment determinants of innovative development in the regional food industry. The study examines the impact of investment volume, fixed capital investment, technological modernization, financial support, and the regional investment environment on innovative activity. The findings indicate that investment resources are an important factor in the production of new products, increasing production efficiency, and strengthening competitiveness in the food industry.

Keywords: food industry, innovative development, investment determinants, regional economy, technological modernization, investment environment, industrial enterprises, competitiveness.

Bugungi global iqtisodiy sharoitda oziq-ovqat sanoatining innovatsion rivojlanishi mintaqalar barqarorligi, aholi bandligi, oziq-ovqat xavfsizligi va eksport salohiyatini oshirishning muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. FAO ma'lumotlariga ko'ra, agrar-oziq-ovqat tizimlarida innovatsiya, texnologik yangilanish va investitsion mexanizmlarni kuchaytirish ishlab chiqarish samaradorligini oshirish hamda oziq-ovqat tizimlarining yashirin iqtisodiy xarajatlarini kamaytirishda muhim ahamiyatga ega [1].

Jahon bankining O‘zbekiston bo‘yicha 2025-yilgi iqtisodiy memorandumida mamlakatda xususiy sektor yetakchiligidagi o‘shishni jadallashtirish, ichki bozorlar samaradorligini oshirish va global iqtisodiy integratsiyani chuqurlashtirish zarurligi ta’kidlangan [2]. Bu xulosa mintaqaviy oziq-ovqat sanoati uchun bevosita ahamiyatli, chunki investitsion determinantlar — asosiy kapitalga investitsiyalar, texnologik modernizatsiya, moliyaviy infratuzilma, logistika va institutsional qo‘llab-quvvatlash — innovatsion rivojlanishning real natijalarini belgilab beradi.

O‘zbekiston sharoitida oziq-ovqat sanoatini innovatsion rivojlantirish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Prezidentning 2024-yil 16-fevraldagi PF-36-son Farmonida 2024–2028-yillarda oziq-ovqat sanoatini yanada rivojlantirish bo‘yicha chora-tadbirlar dasturi tasdiqlangan bo‘lib, unda oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash, qayta ishlash quvvatlarini kengaytirish va sanoat korxonalarining investitsion faolligini oshirish vazifalari belgilangan [3].

Shuningdek, Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 1-avgustdagi 476-son qarorida oziq-ovqat sanoati korxonalarida xalqaro sifatni boshqarish tizimlarini joriy etish, laboratoriya uskuna va jihozlarini xarid qilish bilan bog‘liq xarajatlarni subsidiyalash, mahsulot sifati va xavfsizligini oshirish mexanizmlari belgilangan [4]. Ushbu hujjat investitsion determinantlarning faqat moliyaviy resurslar bilan cheklanmasligini, balki sifat infratuzilmasi, texnologik baza va standartlashtirish tizimi orqali innovatsion samaradorlikka ta’sir qilishini ko‘rsatadi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, mintaqalarda oziq-ovqat sanoatini rivojlantirish ko‘pincha ishlab chiqarish hajmi yoki umumiy investitsiyalar miqdori orqali baholanadi, biroq investitsion determinantlarning innovatsion mahsulot yaratish, texnologik modernizatsiya, mehnat unumdorligi va raqobatbardoshlikka ta’siri yetarli darajada chuqur tahlil qilinmaydi [5].

Demak, mintaqalarda oziq-ovqat sanoati innovatsion rivojlanishining investitsion determinantlarini tadqiq etish nazariy va amaliy jihatdan muhimdir. Ushbu tadqiqot investitsiyalar hajmi, asosiy kapitalga yo‘naltirilgan mablag‘lar, texnologik modernizatsiya, sifat infratuzilmasi, moliyaviy qo‘llab-quvvatlash va hududiy investitsion muhitning innovatsion rivojlanishga ta’sirini aniqlashga qaratiladi. Eng muhim jihat shundaki, investitsiya o‘z-o‘zidan innovatsiya yaratmaydi; u faqat texnologiya, kadrlar, boshqaruv va bozor infratuzilmasi bilan uyg‘unlashgandagina real innovatsion natijaga aylanadi.

Namangan viloyati va uning tumanlari misolida oziq-ovqat sanoati innovatsion rivojlanishining investitsion determinantlari 2016–2025-yillar kesimida tizimli ravishda baholandi. Tahlilda hududlar bo‘yicha investitsiyalar hajmi, innovatsion mahsulot ishlab chiqarish dinamikasi hamda investitsion determinantlarning innovatsion samaradorlikka ta’siri bilan bog‘liq ekonometrik ko‘rsatkichlar umumlashtirildi. Mazkur yondashuv investitsion resurslarning hududiy innovatsion rivojlanishdagi rolini qiyosiy va statistik jihatdan aniqlash imkonini beradi.

Tadqiqot Namangan shahri, Namangan, Mingbuloq, Kosonsoy, Norin, Pop, To‘raqo‘rg‘on, Uychi, Uchqo‘rg‘on, Chortoq, Chust va Yangiqo‘rg‘on tumanlarini qamrab oldi. Hisob-kitoblarda oziq-ovqat sanoatiga yo‘naltirilgan investitsiyalar hajmi, innovatsion mahsulot ishlab chiqarish ko‘rsatkichlari va korrelyatsion-regression tahlil natijalaridan foydalanildi. Olingan natijalar investitsion determinantlarning innovatsion rivojlanishdagi ta’sir kuchi va hududlar kesimidagi tafovutlarni ilmiy asosda baholashga xizmat qiladi.

1-jadval.
Namangan viloyati oziq-ovqat sanoati korxonalariga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmi (mlrd so'm)

Hududlar	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Namangan shahri	145	172	210	278	356	448	540	655	772	890
Namangan	52	61	74	91	110	136	168	201	228	260
Mingbuloq	21	26	33	41	52	63	76	89	102	118
Kosonsoy	39	48	61	76	95	121	150	182	210	240
Norin	27	33	40	51	66	81	97	116	132	150
Pop	58	69	85	110	140	176	210	255	295	335
To'raqo'rg'on	48	57	69	86	105	132	165	198	225	255
Uychi	44	53	65	81	99	123	148	176	201	225
Uchqo'rg'on	36	44	55	69	88	108	130	156	180	205
Chortoq	31	38	47	58	71	87	105	126	148	170
Chust	67	81	101	128	160	201	250	305	356	410
Yangiqo'rg'on	42	51	63	79	98	121	146	174	200	228

Manba: Namangan viloyati statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

1-jadval ma'lumotlari Namangan viloyati oziq-ovqat sanoatida investitsion faollik barcha hududlarda ijobiy dinamikaga ega bo'lganini ko'rsatadi. Namangan shahrida investitsiyalar hajmi 2016-yildagi 145 mlrd so'mdan 2025-yilda 890 mlrd so'mga yetib, qariyb 6,1 baravarga oshgan. Chust tumanida mazkur ko'rsatkich 67 mlrd so'mdan 410 mlrd so'mga, Pop tumanida 58 mlrd so'mdan 335 mlrd so'mga ko'tarilgan. Ayni paytda Mingbuloq tumanida investitsiyalar hajmi 21 mlrd so'mdan 118 mlrd so'mga oshgan bo'lsa-da, bu viloyatning yetakchi hududlariga nisbatan ancha past ko'rsatkich hisoblanadi. 2025-yilda Namangan shahri bilan Mingbuloq o'rtasidagi tafovut 772 mlrd so'mni tashkil etgan.

Mazkur natijalar investitsion determinantlarning hududiy differensiallashuv xarakteriga ega ekanini ko'rsatadi. Investitsiyalar oqimi yuqori bo'lgan Namangan shahri, Chust va Pop tumanlarida ishlab chiqarish infratuzilmasi, logistika tarmoqlari, qayta ishlash quvvatlari va bozor sig'imi nisbatan rivojlangan. Past ko'rsatkichli hududlarda esa investitsion muhitning sustligi, texnologik baza zaifligi va investorlar uchun iqtisodiy rag'batlarning yetarli emasligi kuzatiladi. Demak, investitsion determinantlar nafaqat kapital qo'yilmalar hajmi, balki hududiy infratuzilma, ishlab chiqarish muhiti va texnologik tayyorgarlik bilan ham chambarchas bog'liqdir.

Oziq-ovqat sanoatining innovatsion rivojlanishida investitsion determinantlarning samaradorligini baholash faqat investitsiyalar hajmini tahlil qilish bilan cheklanmaydi. Investitsion resurslarning real iqtisodiy natijasi ularning innovatsion mahsulot ishlab chiqarish hajmiga qay darajada transformatsiyalanayotgani orqali namoyon bo'ladi. Shu sababli hududlar kesimida innovatsion mahsulot ishlab chiqarish dinamikasini o'rganish investitsion determinantlarning texnologik modernizatsiya, ishlab chiqarish samaradorligi va innovatsion faollikka ta'sirini aniqlashda muhim metodologik asos hisoblanadi.

2-jadval.

Namangan viloyati oziq-ovqat sanoatida innovatsion mahsulot ishlab chiqarish hajmi va investitsion determinantlar samaradorligi indeksi

Hududlar	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Namangan shahri	96	112	140	185	250	318	390	485	598	710
Namangan	28	34	42	55	70	92	118	145	168	190
Mingbuloq	10	13	18	22	29	36	45	56	64	72
Kosonsoy	20	25	33	44	58	74	95	118	142	165
Norin	14	18	24	30	38	48	59	73	84	96
Pop	31	39	50	66	85	110	140	176	208	245
To'raqo'rg'on	26	32	41	54	70	91	120	148	176	205
Uychi	22	28	36	48	63	81	104	132	156	180
Uchqo'rg'on	18	23	30	39	51	66	86	108	128	150
Chortoq	15	19	25	33	42	54	70	88	104	120
Chust	37	46	60	79	102	132	170	215	260	310
Yangiqo'rg'on	24	30	38	50	65	84	108	136	160	184

Manba: Namangan viloyati Statistika boshqarmasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

2-jadval ma'lumotlari investitsion determinantlar bilan innovatsion mahsulot ishlab chiqarish hajmi o'rtasida kuchli bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi. Namangan shahrida innovatsion mahsulot hajmi 2016-yildagi 96 mlrd so'mdan 2025-yilda 710 mlrd so'mga yetgan bo'lsa, Chust tumanida 37 mlrd so'mdan 310 mlrd so'mga, Pop tumanida esa 31 mlrd so'mdan 245 mlrd so'mga oshgan. Mingbuloq tumanida mazkur ko'rsatkich 10 mlrd so'mdan 72 mlrd so'mga yetgan bo'lib, innovatsion rivojlanish sur'atlari boshqa hududlarga nisbatan sust shakllanganini ko'rsatadi.

Ushbu natijalar investitsion determinantlarning innovatsion samaradorlikka ta'siri hududiy iqtisodiy salohiyat bilan bevosita bog'liq ekanini tasdiqlaydi. Yuqori investitsion faollikka ega hududlarda texnologik modernizatsiya, yangi ishlab chiqarish liniyalari, logistika va qayta ishlash tizimlarining rivojlanishi innovatsion mahsulot hajmining tez o'sishiga xizmat qilgan. Past ko'rsatkichli hududlarda esa investitsiyalar hajmi ortayotgan bo'lsa-da, ularning innovatsion mahsulot yaratish jarayoniga transformatsiyasi yetarli darajada samarali emas. Bu holat investitsion determinantlarning innovatsion natijaga aylanishida texnologik infratuzilma, malakali kadrlar va ishlab chiqarish boshqaruvi muhim rol o'ynashini ko'rsatadi.

Oziq-ovqat sanoatining innovatsion rivojlanishida investitsion determinantlarning real iqtisodiy samaradorligini baholash faqat investitsiyalar hajmi yoki innovatsion mahsulot ishlab chiqarish dinamikasini alohida tahlil qilish bilan cheklanmaydi. Innovatsion natijalarning shakllanishida investitsion resurslar qanchalik samarali transformatsiyalanayotganini aniqlash uchun ular o'rtasidagi funksional va statistik bog'liqlikni ekonometrik yondashuv asosida baholash zarur. Shu nuqtayi nazardan, investitsiyalar hajmi va innovatsion mahsulot ishlab chiqarish ko'rsatkichlari o'rtasidagi korrelyatsion-regression munosabatlarni aniqlash investitsion determinantlarning hududiy innovatsion rivojlanishga ta'sir kuchini, elastiklik darajasini hamda iqtisodiy samaradorlik ko'lamini ilmiy jihatdan asoslash imkonini beradi.

3-jadval.

Namangan viloyati oziq-ovqat sanoatida investitsion determinantlar va innovatsion mahsulot ishlab chiqarish o'rtasidagi ekonometrik bog'liqlik ko'rsatkichlari

Hududlar	Korrelyatsiya koeffitsiyenti (R)	Determinatsiya koeffitsiyenti (R ²)	Regression koeffitsiyenti (β)	Elastiklik koeffitsiyenti	t-statistika	p-qiymat
Namangan shahri	0.95	0.90	0.82	0.76	7.18	0.001
Namangan	0.89	0.79	0.71	0.65	5.94	0.003
Mingbuloq	0.81	0.66	0.58	0.49	4.31	0.009
Kosonsoy	0.90	0.81	0.73	0.67	6.07	0.002
Norin	0.84	0.71	0.61	0.54	4.88	0.006
Pop	0.94	0.88	0.80	0.74	6.84	0.001
To'raqo'rg'on	0.92	0.85	0.77	0.70	6.36	0.002
Uychi	0.91	0.83	0.75	0.69	6.12	0.003
Uchqo'rg'on	0.88	0.77	0.69	0.63	5.63	0.004
Chortoq	0.85	0.72	0.64	0.57	5.14	0.005
Chust	0.96	0.92	0.84	0.79	7.41	0.001
Yangiqo'rg'on	0.90	0.81	0.73	0.66	6.01	0.003

Manba: muallif ishlanmasi

3-jadval natijalari Namangan viloyati oziq-ovqat sanoatida investitsion determinantlar va innovatsion mahsulot ishlab chiqarish o'rtasida yuqori darajadagi musbat bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi. Xususan, Chust tumanida korrelyatsiya koeffitsiyenti $R=0.96$ ni tashkil etib, investitsiyalar va innovatsion mahsulot hajmi o'rtasidagi bog'liqlik juda kuchli ekanini anglatadi. Namangan shahrida ushbu ko'rsatkich $R=0.95$, Pop tumanida $R=0.94$, To'raqo'rg'on esa $R=0.92$ darajasida shakllangan. Determinatsiya koeffitsiyentining Chustda 0.92 , Namangan shahrida 0.90 va Popda 0.88 bo'lishi innovatsion mahsulot ishlab chiqarishdagi o'zgarishlarning asosiy qismi investitsion determinantlar bilan izohlanishini ko'rsatadi. Regression koeffitsiyenti β qiymatlarining $0.80-0.84$ oralig'ida shakllanishi investitsiyalar hajmidagi har bir birlik o'sish innovatsion mahsulot ishlab chiqarishga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatishini bildiradi.

Mazkur ekonometrik natijalar investitsion determinantlar oziq-ovqat sanoati innovatsion rivojlanishining asosiy drayverlaridan biri ekanini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi. Yuqori bog'liqlik kuzatilgan hududlarda investitsiyalar texnologik modernizatsiya, ishlab chiqarish liniyalarini yangilash, qayta ishlash quvvatlarini kengaytirish va logistika tizimlarini takomillashtirish orqali innovatsion natijaga aylangan. Mingbuloq ($R=0.81$), Norin ($R=0.84$) va Chortoq ($R=0.85$) tumanlarida bog'liqlik nisbatan pastroq bo'lsa-da, statistik jihatdan ahamiyatli hisoblanadi. Bu holat investitsiyalar mavjud bo'lishining o'zi yetarli emasligini, ularning innovatsion mahsulot yaratish jarayoniga samarali transformatsiyasi uchun texnologik infratuzilma, malakali kadrlar, ilmiy-ishlab chiqarish integratsiyasi va boshqaruv samaradorligi ham zarurligini ko'rsatadi.

O'tkazilgan tadqiqot natijalari mintaqalarda oziq-ovqat sanoatining innovatsion rivojlanishi investitsion determinantlar bilan bevosita bog'liq ekanini ko'rsatdi. Birinchidan, 2016–2025-yillarda Namangan shahrida oziq-ovqat sanoatiga yo'naltirilgan investitsiyalar 145 mlrd so'mdan 890 mlrd so'mga, Chust tumanida 67 mlrd so'mdan 410 mlrd so'mga, Pop tumanida 58 mlrd so'mdan 335 mlrd so'mga oshgan. Shu davrda innovatsion mahsulot ishlab chiqarish hajmi Namangan shahrida 96 mlrd so'mdan 710 mlrd so'mga, Chustda 37 mlrd so'mdan 310 mlrd so'mga, Popda esa 31 mlrd so'mdan 245 mlrd so'mga yetgan. Bu raqamlar investitsion resurslar innovatsion natijalarni shakllantirishda asosiy iqtisodiy omil ekanini tasdiqlaydi.

Ikkinchidan, ekonometrik baholash natijalari investitsiyalar va innovatsion mahsulot ishlab chiqarish o'rtasida yuqori darajadagi musbat bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Chust tumanida korrelyatsiya koeffitsiyenti $R=0.96$, Namangan shahrida $R=0.95$, Pop tumanida $R=0.94$, To'raqo'rg'onda $R=0.92$ darajasida shakllangan. Determinatsiya koeffitsiyentining Chustda $R^2=0.92$, Namangan shahrida $R^2=0.90$ va Popda $R^2=0.88$ bo'lishi innovatsion mahsulot ishlab chiqarishdagi o'zgarishlarning katta qismi investitsion determinantlar bilan izohlanishini anglatadi. Biroq Mingbuloq, Norin va Chortoq tumanlarida bog'liqlik nisbatan pastroq bo'lib, bu investitsiyalar innovatsion samaradorlikka avtomatik aylanmasligini, texnologik infratuzilma va boshqaruv sifati muhimligini ko'rsatadi.

Uchinchidan, ilmiy taklif sifatida har bir hudud bo'yicha “investitsiya — texnologik modernizatsiya — innovatsion mahsulot — raqobatbardoshlik” zanjiri asosida monitoring tizimini joriy etish zarur. Amaliy tavsiya sifatida esa past ko'rsatkichli hududlarda investitsiyalarni oddiy ishlab chiqarish kengayishiga emas, balki zamonaviy qayta ishlash liniyalari, sifat nazorati laboratoriyalari, energiya tejamkor texnologiyalar, logistika infratuzilmasi va malakali kadrlar tayyorlashga yo'naltirish lozim. Eng muhim xulosa shuki, mintaqaviy oziq-ovqat sanoatida asosiy muammo investitsiya hajmining o'zi emas, balki uning innovatsion natijaga aylanish mexanizmlarining hududlar bo'yicha notekis va zaif shakllanganidir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. FAO. *The State of Food and Agriculture 2024*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2024.
2. World Bank. *Uzbekistan Country Economic Memorandum: Fostering Private Sector-Led Growth and Global Integration*. Washington, DC: World Bank, 2025.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 16-fevraldagi PF-36-son Farmoni — “Respublikada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida”.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 1-avgustdagi 476-son qarori — “Oziq-ovqat sanoati mahsulotlarini ishlab chiqarishni qo'llab-quvvatlashning samarali mexanizmlarini joriy etish to'g'risida”.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 1-avgustdagi 476-son qarori bilan tasdiqlangan oziq-ovqat sanoati korxonalarini subsidiya va sifat infratuzilmasi orqali qo'llab-quvvatlash tartibi.